

KULTTUURIYMPÄRISTÖSELVITYS

20.10.2016

TYÖNUMERO: 20 600 929

ALAVUDEN KAUPUNKI

ALAVUS - TUURI OSAYLEISKAAVA

ALAVUS

Sisällysluettelo

1	Esipuhe	3	7.1	Arvokkaimmat aluekokonaisuudet	12
2	Inventointialueen kartta ja aluekuvaus.....	4	7.2	1900-luvun alkupuolen rakennuskohteet	16
3	Inventointimenetelmä ja työn vaiheet	4	7.3	Jälleenrakennuskauden rakennuskohteet.....	24
4	Valintaperusteet ja inventoitujen kohteiden määrä.....	4	7.4	Luetteloimattomat rakennukset	32
5	Arvottamismenetelmän kuvaus ja arvotus	6	8	Yhteenvedo inventoinnista	33
5.1	Arvojen määrittely	6	9	Suunnittelu ja korjaussuositukset	33
6	Kohteiden esittely.....	6	9.1	Rakennusten ja kulttuurimiljöön suojele	33
6.1	Valtakunnallisesti arvokkaat aluekokonaisuudet ja kohteet	6	9.2	Rakennusten korjaaminen ja ylläpito	33
6.2	Arvokkaimmat kulttuurimaisema-alueet ja kohteet sk-2.....	7	9.3	Uudisrakentaminen suojelukohteen yhteyteen tai arvokkaaseen kulttuuriympäristöön	34
6.3	Paikallisesti arvokkaat kulttuurimaisema-alueet.....	7	9.4	Avustuksista	35
7	Alueen historiaa	8	10	Lähdeluettelo	36

Kartat:

Kulttuuriympäristöselvitys, kartta 1:10 000, SWECO Ympäristö Oy, Oulun toimisto

Valokuvat, SWECO Ympäristö Oy, arkk. Riitta Yrjänheikki

1 Esipuhe

Tämä raportti on yhteenveto Alavuden ja Töysän välisen alueen vanhan rakennuskannan inventoinnista Alavuden kaupungin alueella. Työ on tehty syksyllä 2016. Inventointi on yksi yleiskaavan perusselvityksistä.

Lähtötiedoiksi koottiin aiemmin tehdyt inventoinnit ja vanhoja karttoja maanmittauslaitoksen nettisivulta. Tiedot valtakunnallisesti arvokkaista kohteista perustuvat Museoviraston laatimaan inventointiin, jonka valtioneuvosto on vahvistanut vuonna 2009. Maakunnallisesti arvokkaat kohteiden kartoitus on meneillään maakuntakaavoituksen yhteydessä, joten sieltä ei ollut saatavissa lähtötietoja. Vanhoja Maanmittauslaitoksen peruskarttoja on ollut käytettävissä vuosilta 1961 ja 1981.

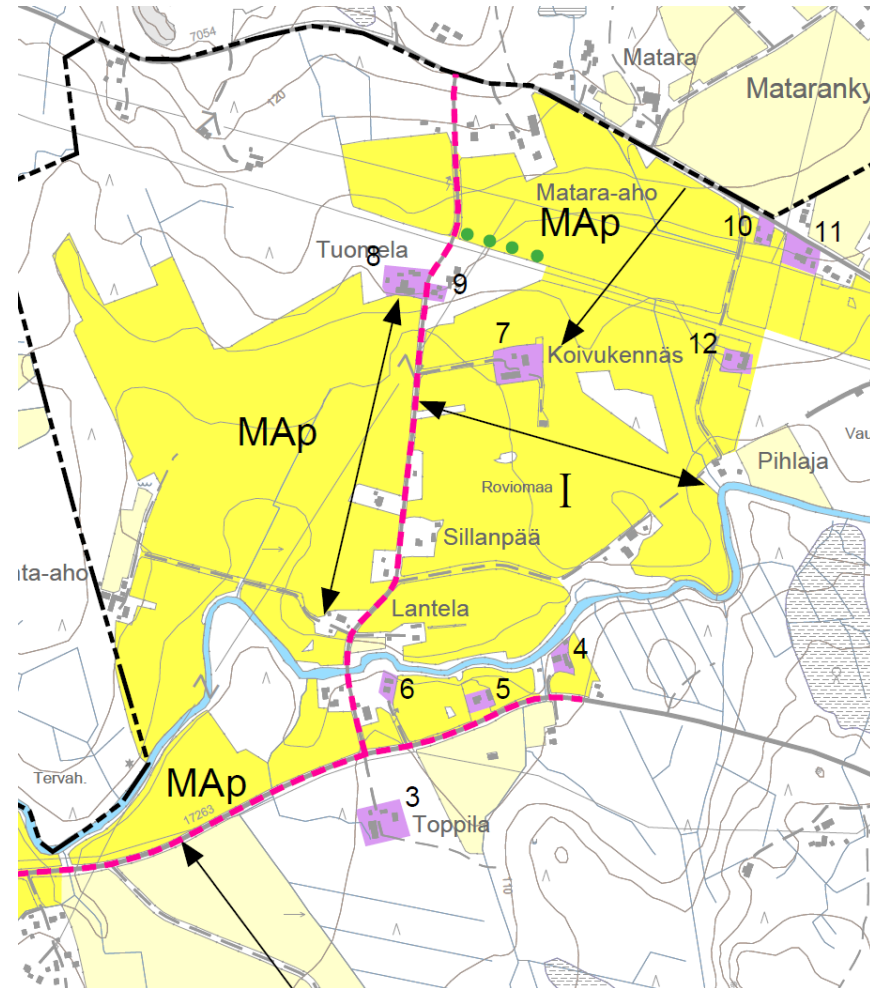
Kaikki rakennukset ja pihapiirit, jotka on rakennettu ennen vuotta 1960, kartoitettiin tilaajan toimittamien kiinteistörekisteri- ja rakennuslupatietojen avulla ja inventoitiin maastokäynnein syyskuussa 2016. Selvitys sisältää myös lyhyen kuvauksen alueen asutus- ja kulttuurihistoriasta.

Yleiskaavoitusta palvelevassa selvityksessä painopiste on pihapiirien ja aluekokonaisuuksien tarkastelussa mutta myös yksittäiset rakennukset huomioidaan, sillä ne voivat muodostaa yhdessä muiden kohteiden kanssa arvokkaan aluekokonaisuuden. Rakennusten lisäksi huomioidaan vanhat pelot ja tielinjaukset, puukujat, sillat, lossit, myllyt yms. rakenteet.

Rakennukset valokuvattiin ulkoa ja paikalla olleita asukkaita haastateltiin. Kartoituksessa kerättiin tietoa rakennuksen rakentamisajankohdasta, tämän hetkisestä kunnosta ja käyttötarkoituksesta. Arvokkaiksi todettuja kohteita kuvaillaan ja arvotetaan raportissa tarkemmin. Kohteiden lopullinen arvotus tehdään yhdessä museoviranomaisen kanssa. Perinteinen jaotus on ollut kohteen valtakunnallinen, maakunnallinen tai paikallinen arvokkuus.

Rakennuksia ja pihapiirejä arvioitiin silmämääräisesti yleispiirteisellä tasolla. Tässä raportissa on kuvailtu pääosin vain ne inventoidut kohteet, joihin katsottiin liittyvän sellaisia kulttuurihistoriallisia, rakennustaiteellisia tai maisemallisia arvoja, että niitä voidaan ehdottaa suojeltaviksi.

Raportin liitteenä on DVD, jonne on tallennettu tämän raportin lisäksi kaikista inventoinnin yhteydessä tarkistetuista kohteista otetut valokuvat.

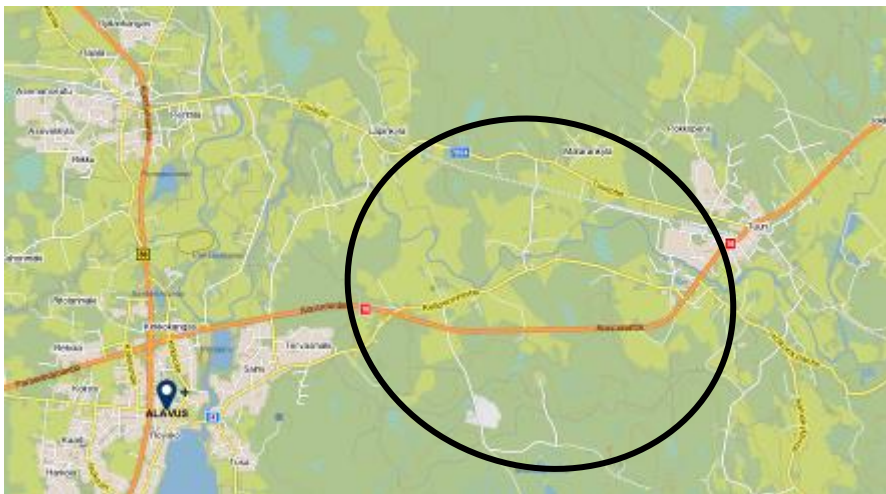
- sk-m Maakunnallisesti arvokas kartanomiljö puistoineen
- 1. Kallenmäki
- Paikallisesti arvokas pihapiiri.
- Paikallisesti arvokas rakennuskohte.

2 Inventointialueen kartta ja aluekuvaus

Tuurin kylä sijaitsee Alavuden keskustasta noin 10 kilometriä Töysäjoen vartta itään.

Selvitysalue on viljavaa seutua ja laajat peltoaukeat hallitsevat kylän maisemaa. Kylällä on muutama toimiva maatila, joiden ansiosta avoin peltomaisema ja avarat näkymät ovat säilyneet.

Selvitysalue rajautuu alustavan yleiskaava-alueen mukaan. Inventoituja kohteita / pihapiirejä koko alueella oli 43 kpl ja niistä 18 on esitelty tässä raportissa.

Selvitysalueen sijainti.

3 Inventointimenetelmä ja työn vaiheet

Inventointityö aloitettiin keräämällä olemassa olevien inventointien tiedot. Internetistä etsittiin kylän historiaan liittyvää kirjallisuutta.

Aiemmin inventoidut kohteet piirrettiin kartalle, samoin tilaajalta saadut tiedot ennen vuotta 1960 myönnettyistä rakennusluvista. Tämän kartan pohjalta tehtiin maastokäynnit 31.8.-1.9.2016. Arkkitehti Riitta Yrjänheikki teki maastokäynnin ja laati raportin.

Kohteet piharakennuksineen ja ympäristöineen valokuvattiin ja asukkaita haastateltiin rakennuksen vaiheista, jos he olivat paikalla.

Raportointi aloitettiin valokuvien lajittelulla. Muistiinpanot kirjoitettiin raporttiin kuvien liitteeksi syyskuussa.

Kohteiden alustavasta arvottamisesta keskusteltiin tilaajan kanssa syyskuussa 2016. Alavuden kaupunki tekee kohteiden arvotuksen yhdessä museoviranomaisen kanssa.

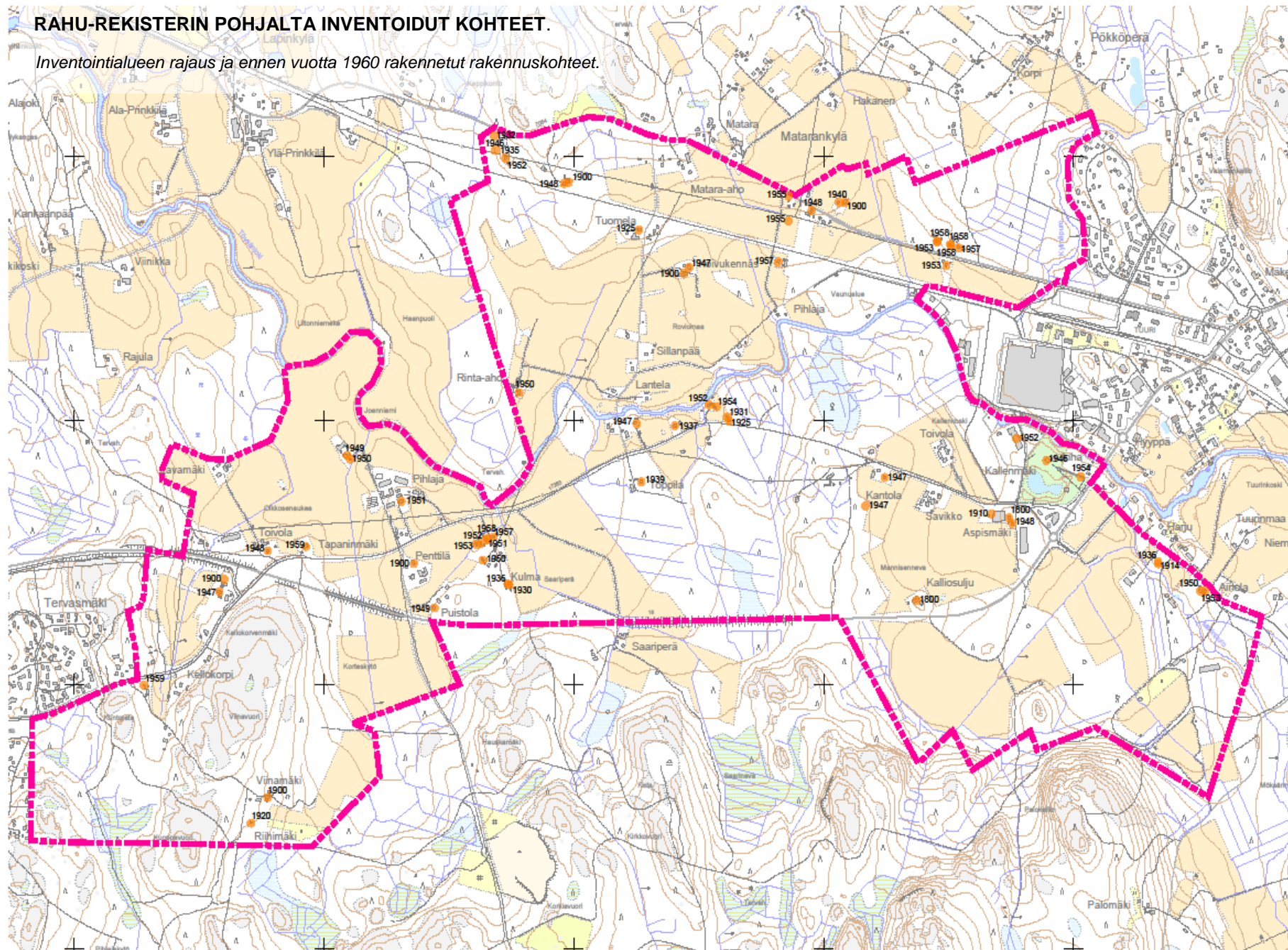
4 Valintaperusteet ja inventoitujen kohteiden määrä

Rakennusinventointi on rajattu koskemaan kaikkia ennen vuotta 1960 rakennettuja kohteita. Kohteita alueella on yhteensä 43 kpl, joista 18 tässä raportissa esitettyä kohdetta oli säilyttänyt aikakautensa tyylipiirteitä.

Kartoille on esitetty kaikki inventoidut kohteet, joilla katsotaan olevan historiallista H, rakennushistoriallista RH tai maisemallista MA arvoa.

RAHU-REKISTERIN POHJALTA INVENTOIDUT KOHTEET.

Inventointialueen rajausta ja ennen vuotta 1960 rakennetut rakennuskohteet.

5 Arvottamismenetelmän kuvaus ja arvotus

5.1 Arvojen määrittely

RH Rakennushistoriallisesti tai -taiteellisesti merkittävä kohde saattaa edustaa jotain arkkitehtonista tyyliä tai tyylivaikutteita, jollakin tavalla mielenkiintoista, harvinaista tai tyyppillistä rakennusteknistä ratkaisua tai rakennustyyppiä, tai tietyille ajalle tai sosiaaliryhmälle tyyppillistä rakentamisen tapaa.

MA Maisemallisesti merkittävässä kohteessa ympäristöarvot ovat tärkeitä. Kohde saattaa olla osa arvokasta ympäristökokonaisuutta, näkyä ympäristöönsä hyvin tai muodostaa oman maisemallisen kokonaisuuden. Yksittäinen rakennus voi olla maisemallinen kiintopiste tai kohteella voi olla merkitystä osana ajallisesti tai tyyllisesti kerroksellista kokonaisuutta.

H Historiallisesti merkittäviksi luokiteltuihin kohteisiin liittyy tapahtuma- tai henkilöhistoriaa tai ne voivat edustaa tiettyä asutushistoriaa tai yhteiskunnan kehityksen vaihetta. Kohde voi liittyä esim. koululaitoksen, yhdistyksen, ja seurojen historiaan, teollisuus- tai taloushistoriaan, elinkeinoihin, uskonnonharjoittamiseen, tapoihin tai henkilöhistoriaan.

Kohteet on arvoluokiteltu myös hierarkkisesti valtakunnallisesti, maakunnallisesti ja paikallisesti merkittäviin. Luokittelussa käytettiin seuraavia kriteereitä:

Valtakunnallisesti arvokas (vk): Maakunnan parhaiten säilyneet tyyppikohteet, valtakunnallisiin elinkeino-, sivistys-, hallinto-, kulttuuri-, uskonto-, liikenne- ja sotahistoriallisiin kehityskulkuihin liittyvät, hyvin säilyneet ja huomattavat kohteet, jotka on huomioitu valtakunnallisissa rakennusperinnön luetteloissa. Valtakunnalliset kohteet kuvastavat koko Suomen historiaa.

Maakunnallisesti arvokas (mk): Maakunnalliset kohteet kuvaavat yleis- ja tyylihistoriallisia kehityskulkuja maakunnan mittakaavassa. Ne voivat olla jäänteitä sellaisista jo kadonneista kulttuuripiirteistä, joihin liittyviä ensiluokkaisia kohteita ei ole jäljellä, tai kuvata valtakunnallisesti toissijaisia mutta maakunnallisesti tärkeitä kulttuuripiirteitä.

Valtakunnallisesti arvokkaisiin kohteisiin nähden nämä voivat olla toiminnan laajuudeltaan pienempiä, rakenteiltaan tai toiminnoiltaan muuttuneita tai tyylihistoriallisesti epäyhtenäisempiä.

Paikallisesti arvokas (pk): Kohde on rakentamisajalleen ja/tai seudulleen tyyppillinen, jonka alkuperäiset rakennus- ja tyylipiirteet ovat mahdollisista vähäisistä muutoksista huolimatta nähtävissä. Kohteella saattaa olla rakennushistoriallisen arvon lisäksi myös maisemallista arvoa.

6 Kohteiden esittely

6.1 Valtakunnallisesti arvokkaat aluekokonaisuudet ja kohteet

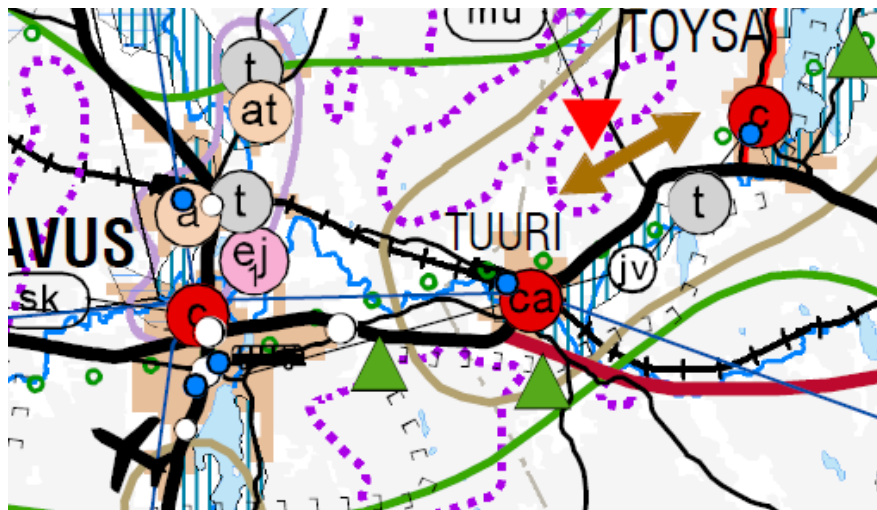
RKY on museoviraston laatima inventointi, joka on valtioneuvoston päätöksellä 22.12.2009 otettu maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvien valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamaksi inventoinniksi rakennetun kulttuuriympäristön osalta 1.1.2010 alkaen. Valtakunnalliseen inventointiin valitut kohteet antavat alueellisesti, ajallisesti ja kohdetyypeittäin monipuolisen kokonaiskuvan maamme rakennetun ympäristön historiasta ja kehityksestä.

Alavudella on viisi valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä: Alavuden kirkko ja muistojen kappelin alue, Alavuden rautatieasema, Tuurin rautatieasema, Villa Manner Töysän Ponnerannalla ja Töysän kirkko, joista mikään ei sijoitu selvitysalueelle.

Näistä selvitysalueen rajan lähelle, sen ulkopuolelle, sijoittuu Tuurin rautatieasema, johon sisältyy liikenteenrakennus ja talousrakennus. Asema-alueella oleva 1908 rakennettu jugend-asemarakennus ja sen välittömässä tuntumassa olevat asuinrakennus ja kaksi talousrakennusta on suojeltu asemakaavallisesti.

Tampere-Vaasa rautatien rakentaminen valmistui 1882 ja Tuuriin tuli vain vaihde. Paikka korotettiin asemaksi 1908 vilkkaan henkilöliikenteen vuoksi. Tuurista kehittyi vilkas tavara-asema 1920-luvulla, josta kuljetettiin tavaroita Lehtimäen suuntaan. Tuurin kylä liitettiin Alavudesta Töysään 1927 jolloin asemasta tuli Töysän kunnan pääasema.

6.2 Arvokkaimmat kulttuurimaisema-alueet ja kohteet sk-2

Ote maakuntakaavakartasta 2005.

Selvitysalueella ei ole ennestään tutkittuja, maakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita tai rakennuskohteita. Kartalla näkyvät sinisellä ympyrällä Alavuden kirkko ja muistojen kappelin alue, Alavuden rautatieasema, Tuurin rautatieasema ja Töysän kirkko.

6.3 Paikallisesti arvokkaat kulttuurimaisema-alueet

Arvokkaita alueita ovat Töysänjokeen viettävät peltoaukiot joen molemmin puolin, mitä rajaavat paikallisesti arvokkaat pihapiirit. Jokilaaksoa reunustavilta teiltä on pitkät näkymät vastarannan pelloille ja niitä rajaaviin maatilakeskuksiin. Pisimmät näkymät avautuvat Olkkosenaukealle ja Matarantien molemmin puolin. Kellokorven pieni ja jyrkkä viljelylaakso taas korostaa hienosti maaston muotoja Viinavuoren kupeessa.

I Mataranaukean keskellä kulkee Matarantie (kuva alla), joka ylittää Töysänjoen alavassa laaksossa. Etelärannalla on Toppilan, Vähäkosken, Koiviston, Hakalan ja Saarikosken pihapiirit. Peltoaukion keskelle sijoittuu Koivukennään pihapiiri ja pohjoisreunalle Tuomelan, Kallioniemen, Viitalan ja Matarahon pihapiirit.

Näkymä rautatieltä / Tuomelan kohdalta kohti Töysänjokea.

II Olkkosenaukean peltojen keskellä ovat Pihlajan ja Penttilän toimivat maatilakeskukset sekä Koti-Koivulan ja Toivolan jälleenrakennuskauden pihapiirit navettoineen. Kylätie kaarteleo kauniisti maisemassa ja siitä erkaneo suora koivukujatie Koti-Koivulaan, samalla rajaten Pihlajan maatilakeskusta.

III Kellokorven kulttuurimaisema koostuu peltoa reunustavista kahdesta pihapiiristä, joissa on jälleenrakennuskauden talousrakennukset ja laakson perällä litan tupa 1920-luvulta.

Jokirannassa kylän keskellä on Kallenmäki, missä sijaitsee alueen arvokain rakennus puutarhoineen; Kallenkosken sahan patruunoiden rakentama klassinen, kaksikerroksinen tiilirakennus juhlavine uusine puutarhoineen, missä on mm. pylväskäytäviä ja suihkulähteitä. Viimeistelty puutarha / puisto korostaa paikan asemaa muuten keskeneräisessä ympäristössä.

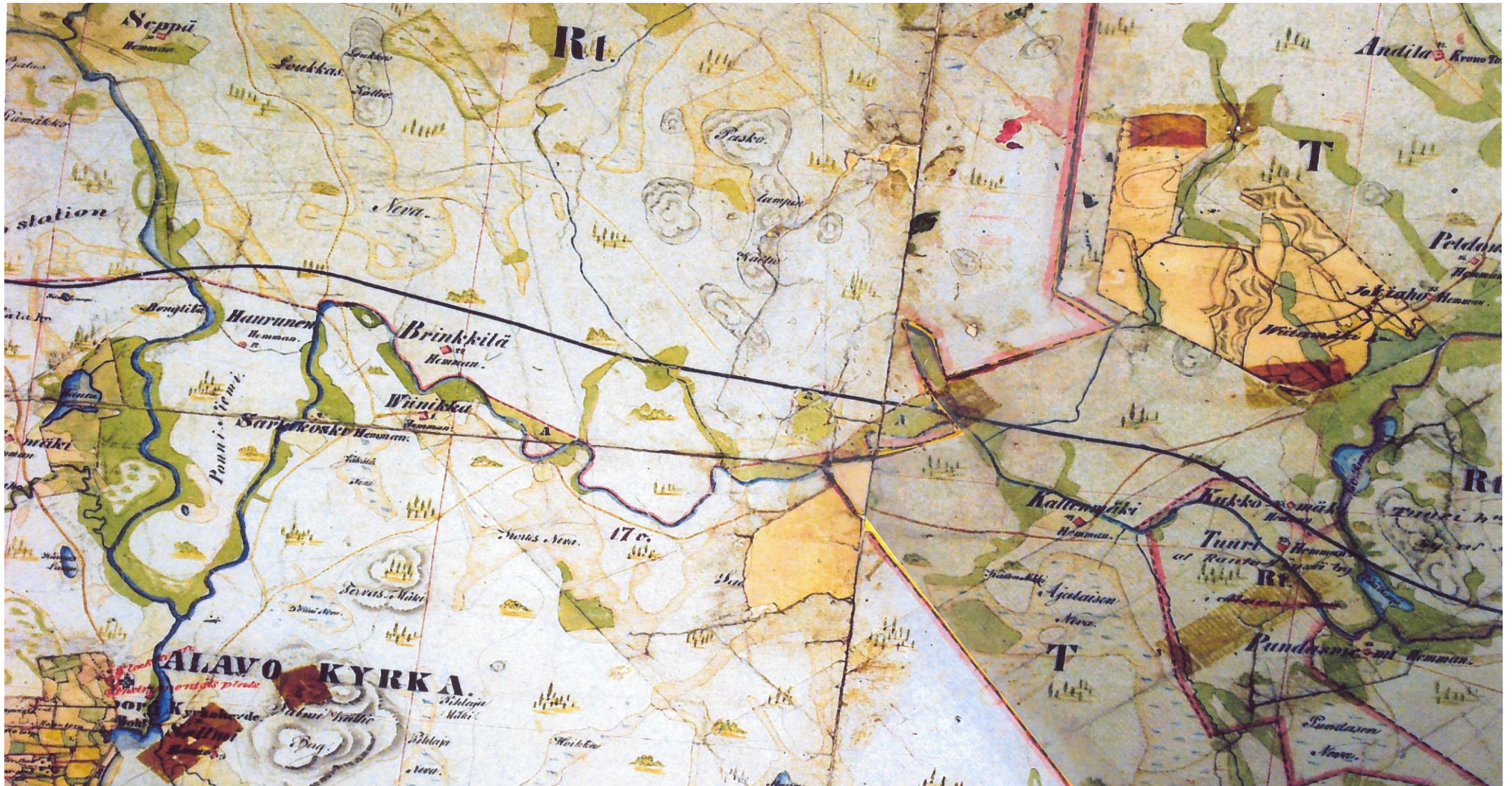
Kallenmäki kuvattuna 1919. Kuvat kirjasta Kallenmäen kolme patruunaa.

Kallenkosken saha Oy 1953, ilmavalokuva Veljekset Karhumäki Oy. Etualalla säilynyt aumakattoinen turbiinihuone vuodelta 1910..

Kartanon osti 1962 liikemies Taito Siltala, joka oli vaatetusliike veljekset Siltalan omistaja tuolloin. Navetta purettiin Siltaloiden aikana. Taito Siltalan perikunta myi kartanon vuonna 1978 alavutelaiselle Yrjö Paukkuselle, joka teetti kartanoon täyden saneerauksen arkkitehtien Eeku ja Tarja Strahlin suunnitelmien ja ohjauksen mukaisesti, perinteitä suojellen. Huonejakoa tai ulkonäköä ei muutettu. Myös piha ja ympäristö säilytettiin alkuperäisessä kunnossaan.

Vuonna 1995 kartano siirtyi ”kyläkauppiaan” Vesa Keskinen omistukseen, mikä tuo oman kerroksensa kartanon historiaan. Suomen suurin kyläkauppa Tuurissa on ollut myynniltään Suomen toiseksi suurin Helsingin Stockmannin jälkeen. Töysän työpaikkaomavaraisuus onkin kaupan ansiosta 127,9 prosenttia (2008). Tänäpäin kauppa työllistää yhtä merkittävästi, ellei hieman enemmänkin kuin saha aikanaan.

Ote vanhasta pitäjänkartasta 1840-luvulta. Alueelle sijoittuu vanha pihapiiri Kallenmäki ja tiejakso Kallenmäeltä Alavuden kirkolle. Nykyinen tieverkko mukailee vanhoja linjauksia.

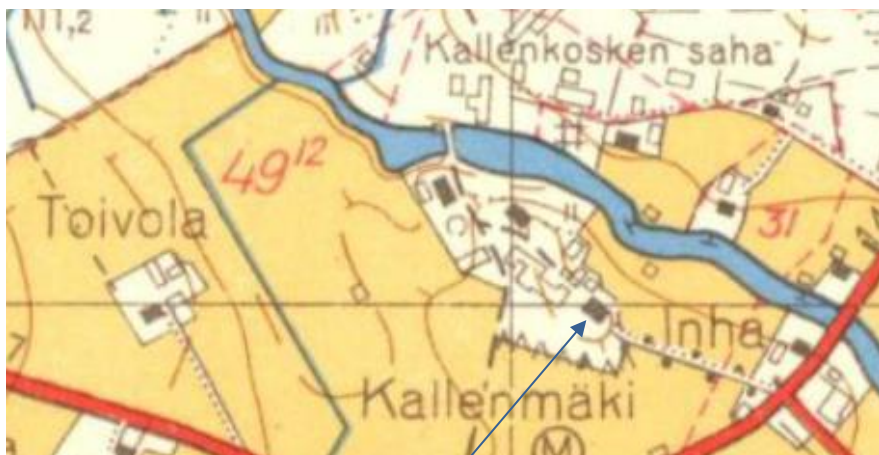
7.1 Arvokkaimmat aluekokonaisuudet

Kallenkosken kartano / Onnenkukkula puistoineen

Selvitysalueen arvokkain kohde on Kallenkosken kartano Kallenmäellä, missä sijaitsee Matti Inhan 1900-luvun alkupuolella rakennuttama klasinen, kaksikerroksinen ja aumakattoinen kartanorakennus.

Nykyinen puutarha on uusi ja suunniteltiin kahdessa vaiheessa 1997-98 ja 2004-05. Pääosin ikivihreistä kasveista muodostuvan komean puutarhan on suunnitellut tamperelainen maisema-arkkitehti.

Kartanon ympäristö on rakennettu edustuspuutarhaksi, missä yleinen kulku ei ole sallittu. Taloon johtaa itäpuolelta komea pylväskäytävä taotuiine metalliporhteineen (kansikuva). Pylväisiin liittyy isot istutusaltaat havukasveineen. Paikalla on aiemmin ollut koivukuja. Kartanon eteläpuolelle laaksoon on kaivettu iso lampi ja pohjoispuolelle rinteeseen porrastettu neljä suihkulähdettä hevospatsaineen. Töysänjoki on perattu, koski kunnostettu ja siihen lisätty suihkulähde. Mäen laella on pylväin rajattu tasanne ja pitkät portaat alarinteen puutarhakäytävälle tai lammen rantaterassille.

Ote peruskartasta vuodelta 1961. Pihapiirin rakennuksista on jäljellä vain itäreunssa oleva asuinrakennus.

2000-luvun taitteen maisema- ja puutarhasuunnittelua kartanon ympärillä.

Yllä tekolammen rantapuistoa. Alla kivirakennelma puistossa.

*Yllä puutarha vuonna 2007, lähde Google maps.
Suihkulähteillä yksisarvisen patsaita, jotka on tilattu Kiinasta.*

Kohteella on sekä rakennustaiteellista, historiallista ja maisemallista arvoa, mistä syystä se kuuluu maakunnallisesti arvokkaisiin kohteisiin.

I Matarantie ympäristöineen

Raittimainen tie yhdistää joen etelä- ja pohjoispuolen. Raitin keskiosa sijoittuu peltolaaksoon ja päät selänteiden reunoilla kulkeviin pääteihin, missä raitin lähtöpaikka on vaikeasti havaittavissa.

Pohjoispäässä raittinäkymä osuu rautatietä reunustavaan komeaan salavakujaan (valokuva) ja etelässä tie sukeltaa matalalle sillalle Töysänjoen lehtomaiseen laaksoon. Raitin pohjoispäässä peltoaukion reunassa on komea Tuomelan pihapiiri 1920-luvulta ja tien toisella puolella porttiaiheen parina pieni jälleenrakennuskauden mökki. Keskellä peltolaaksoa on Koivukennän komea maatilapihapiiri. Raitin keskiosan rakennuskanta on uudemmaa. Eteläpäässä raitin pään kohdalla on Toppilan jälleenrakennuskauden pienmaatilain pihapiiri ja jokirannassa kolme jälleenrakennuskauden asuinpihapiiriä.

Matarantien sillan takana aukeaa Matarankylän peltoaukeaa. Puuston harventaminen sillan ympäristössä avartaisi maisemanäkymiä.

II Olkkosenaukea sitä reunustavine pihapiireineen.

Alueen suurin aukea peltomaisema, missä näkymä avautuu kauas joen vastarannan peltorinteeseen ja Ylä-Prinkkilän maatilakeskukseen. Komeaa peltoaukeaa reunustavat hyvin jälleenrakennuskauden tyylinsä säilyttäneet Toivolain ja Koti-Koivulan asuinpihapiirit (entiset pienmaatilat) sekä Pihlajan ja Penttilän toimivat maatilakeskusten pihapiirit.

Pihlajan karjatiljan peltoaukeaa. Elinvoimainen maatalous pitää maisemat avoimena ja asuinympäristön vetovoimaisena.

III Kellokorven viljelylaakso, maisemallinen arvo.

Alavuden taajaman reunalla oleva kapea ja syvä viljelylaakso, mikä korostaa erinomaisesti maaston muotoa, laakson koillispuolella olevaa kivistä Viinavuorta. Laakson perälle sijoittuu litan tupa, joka on rakennettu ennen II maailmansotaa. Reunalla on kaksi jälleenrakennuskauden pihapiiriä.

7.2 1900-luvun alkupuolen rakennuskohteet

1. Kallenkosken kartano: RH, MA, H Onnenkukkula

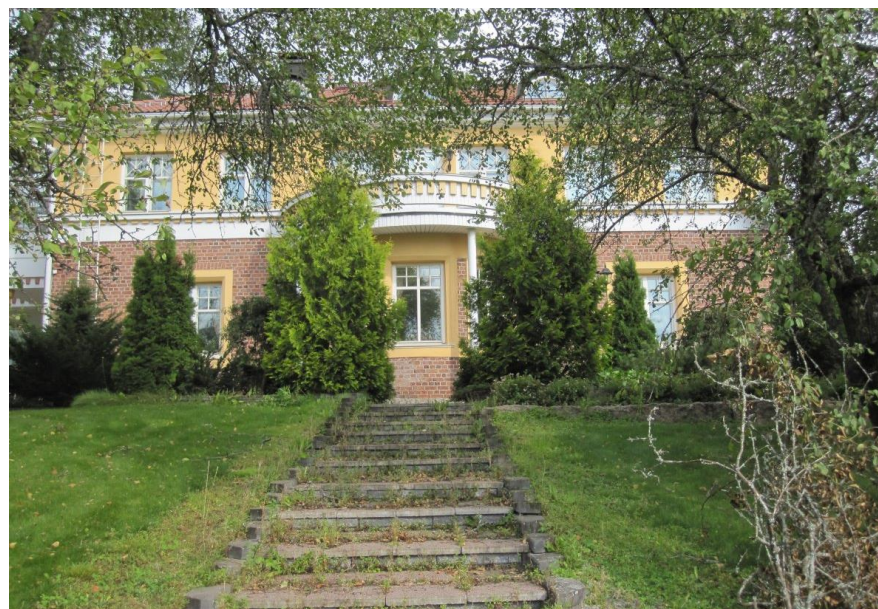
Selvitysalueen vanhimpia rakennuksia, Kallenkosken sahapatruunan, Matti Inhan rakennuttama kartano, josta jäljellä enää itse kartanorakennus uusine puutarhoineen. Kartanon suunnitteli vaasalainen arkkitehti-toimisto Björklund & Helenius & Myntti vuonna 1917. Kallenkosken kartano edusti suoraviivaista jyrkää uusklassismia. (Ilkka.fi 18.3.2012).

Kartanorakennus on kunnostettu laadukkaasti ja alkuperäistä tyyliä kunnioittaen. Suunnitelmat laati arkkitehti-toimisto Mikko Knuuti 1997-2004. Rakennusta tuettiin sisäpuolelta teräsrakentein ja asennettiin lisää lämmöneristeitä. Ullakon ikkunoita korotettiin ja rakennettiin keskelle kattoikkuna. Joen puolelle lisättiin kaarevat pariportaatt ja niiden alle kaareva puolilämmin tila ja yläpuolelle kaareva parveke kuten talon eteläpuolella. Talon sisätilojen rakennetta selkiytettiin mutta huonejärjestys säilyi pääosin ennallaan. Sauna ja pesutilat ovat uusia.

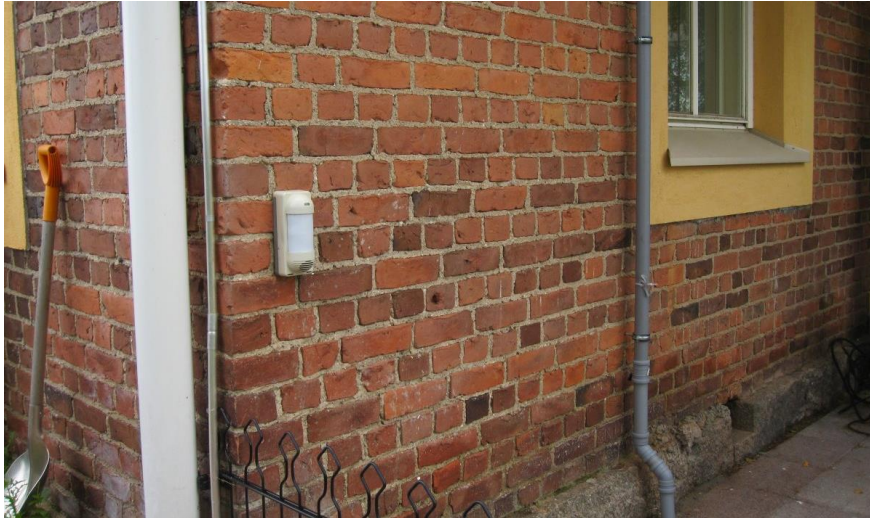

Kartanon sisääntulojulkisivu on rakennuksen kaakkoispäädyssä. Ullakon kaari-ikkunoita on korotettu, pohjoisseinustalle rakennettu portaikko ja kaariparveke sekä länsipään parvekettä laajennettu alkuperäisestä. Muuten rakennus on pääosin alkuperäisessä asussa.

Kartanon kupeessa oleva iso aumakattoinen autotallirakennus on valmistunut vuonna 2001. Lisäksi mäen alla lammen rannassa on uusi iso edustus-saunarakennus, valmistunut 2011.

Kartanon lounaislaidalla johtaa portaatt alas puistolammen rantaterassille.

Hyvin kunnostetun talon ikä on nähtävissä alakerran seinämuurauksesta. Luoteispäädyn parvekettä on laajennettu alkuperäisestä ja terassit katettu huomaamattomasti lasilla.

Lammen rannassa on vuonna 2009 suunniteltu hirsinen edustussaunarakennus.

2. Kallenkosken sahan turbiinihuone, 1910-luku: RH, H

Rakennus on sahan toiminnan alkuvaiheesta 1910-luvulta ja turbiinilla on pyöritetty ensimmäistä puukehäistä kehäsahaa. Myöhemmin se on vielä käyttänyt kotitarvemyllyä ja ajoittain höyläkonetta. Rakennuksesta on myös toimitettu ennen sähköä Tuurin asemalle ja osalle kylän muutakin asutusta ennen kuin laajempaa sähköverkkoa oli. Rakennus on kunnan toimesta kunnostettu parisenkymmentä vuotta sitten. (lähde Tuurin yleiskaavaseloste)

3. Toppila: RH

Vanha maatilan pihapiiri on rakennettu 1939, eli juuri ennen sotia. Kaikki rakennukset ovat alkuperäisessä asussaan, myös alkuperäiset rakennusosat katemateriaaleja lukuun ottamatta. Kuisti on luultavasti uusittu. Tiilinavetta ja rankorakenteinen lato on routinut. Kolmannella sivulla on liiteri- ja saunarakennus.

5. Koivisto: RH, MA

Pihapiiri on vuodelta 1937. Talon lisäksi pihassa on uudempi, pieni piharakennus, ilmeisesti sauna. Kuisti on uusittu.

8. Tuomela: RH, MA

Asuinrakennuksen rakennusvuosi on 1925. Myös talousrakennukset lienevät samalta ajalta, mihin viittaa mm. liiterin pyörikkuna. Hyvin hoidettu pihapiiri. Talousrakennuksissa on alkuperäiset materiaalit, ikkunat ja ovet. Asuinrakennuksessa on pieni laajennusosa pesutiloille ja ikkunat on uusittu vanhan mallin mukaan. Katoissa on uudet kattopellit.

14. Penttilä: RH, MA

Maatilan pihapiiri koostuu eri aikoina rakennetuista rakennuksista. Vanhimpia ovat komeat navettarakennukset, jotka lienevät 1920-luvulta. Rakennuksissa on alkuperäinen vuorilautoitus, ikkunat ja ovet sekä osin punainen huopakatto.

Asuinrakennus on jälleenrakennuskaudelta mutta sitä on laajennettu ja uusittu niin, että alkuperäinen tyyli on kadonnut varsinkin pihan puolelta.

15. Pihlaja: RH, MA

Karjatiljan tilakeskus sijaitsee peltoalueen keskellä. Tilalla on vanhoja hirsirakennuksia kuten aitta ja piharakennus sekä muokattu riihi. Asuinrakennuksen malli ja ikkunat viittaavat 1920-luvulle. Kuisti on uusittu. Taustalla on uudemmat maatalousrakennukset. Hieman sekava kokonaisuus toimivan maatilan takia, mutta hyvin säilytettyjä vanhoja rakennuksia.

Yläkuva: Asuintalon tyylistä poikkeava kuisti, Alakuva: hienosti säilyneet rakennusosat kuten seinän pystyrimalaudoitus, vanhat ovet kamaanikkunoihin ja kuusiruutuiset aittakamarin ikkunat. Lohkokiviperustukset.

Hirsiäitta jonka ovea on levennetty. Alakuvassa ehkä vanha hirsinen riihi ja sen kyljessä uusi laajennettu katos. Rakennukset voivat olla 1800-luvulta.

18. litan tupa: RH, MA

Naapurin mukaan talo on rakennettu ennen sotia, ehkä jo 1920-luvulla. Alkuperäiset ikkunat ja ovet sekä pystyrimalaudoitus, lohkokiviperustus ja osin sammaloitunut huopakatto. Vieressä on 1970-luvun asuinrakennus.

7.3 Jälleenrakennuskauden rakennuskohteet

4. Hakala: RH, MA

Kaunis pihapiiri vuodelta 1952-54. Hyväkuntoiset rakennukset ovat säilyttäneet alkuperäisen ilmeensä. Pihapiiriin kuuluu asuinrakennus, talousrakennus ja taustalla oleva sauna. Asuinrakennusta on jatkettu saman korkeisena, talon ikkunat ja ovet uusittu. Korjattu tyyliin sopivalla tavalla.

6. Vähäkoski: RH

Asuinrakennus vuodelta 1947 sijaitsee Matarantien sillan lähellä. Julkisivulaudoitus, kate ja ikkunat on uusittu, muoto säilytetty entisellään.

7. Koivukennäs talousrakennukset: RH, MA

Jälleenrakennuskauden pihapiiri vuodelta 1947 peltoaukean keskellä. Navetta on hyvin säilynyt, ovet ja katto uusittu. Asuinrakennusta on laajennettu ja kuisti sekä ikkunat uusittu niin, että alkuperäiset yksityiskohdat ovat kadonneet.

9. Mataramäki 11:133: RH

Kohteen 8 eli Tuomelan kohdalla oleva jälleenrakennuskauden pieni pihapiiri, missä asuinrakennus ja talousrakennus. Alkuperäinen pystyrimalauditus, ikkunat, ovet ja kuisti pyöreine pylväineen. Katot uusittu.

10. Kallioniemi: RH, MA

Pihapiiri eli asuinrakennus ja pieni talousrakennus on rakennettu vuonna 1955. Alkuperäiset piirteet ovat hyvin säilyneet. 50-luvulle tyyppillinen punainen katto aaltopeltiä.

11. Viitala, RH

Hieno pihapiiri on rakennettu vuonna 1948. Hirsirunkoinen asuinrakennus alkuperäisine rakennusosineen, lohkokiviperustus, punainen huopakate. Myös kuisti on alkuperäinen. Lisäksi taloa vastapäätä on pitkä, harmaa ta-lousrakennus ja kulmalla pieni saunarakennus.

12. Matara-aho: RH

Vuonna 1957 rakennettu pihapiiri jossa on talo ja kaksi piharakennusta. Asuintalossa alkuperäinen rapattu julkisivu ja punainen huopakatto sekä ikkunat. Kuisti on uusittu eikä ole aukotukseltaan perinteinen. Piharakennukset ovat alkuperäisiä, rankorakenteisia ja navettaosa tiiltä.

13. Sinisalo-Päivärinne-Rajamaa: RH

Neljän asuinpihapiirin ryhmä, joista kolme paremmin alkuperäiset piirteensä säilyttäneitä. Rajamaan talossa on lohkokiviperustus. Kuisteja on hieman muutettu tai tehty lisäosa pesutiloille. Piharakennukset ovat alkuperäisemmässä asussa. Sinisalo on keltainen talo ja Rajamaa alakuvassa.

16. Koti-Koivula: RH, MA

1949-50 rakennettu kaunis, jälleenrakennuskauden maatalon pihapiiri. Rakennukset ovat säilyttäneet alkuperäiset piirteensä ja hahmonsensa, varsinkin talousrakennus. Asunnon ikkunat on uusittu. Sijainti näkyvällä paikalla pelon reunassa. Taloon johtaa koivukuja, ainoa laatuaan selvitysalueella.

17. Toivola: RH, MA

Pihapiiri on rakennettu 1948. Pihapiirissä on asunnon lisäksi hirsinen sauna ja pieni tiilinen navettasiipi, jonka lato-osa on purettu. Vaikka ikkunat, kuisti ja katto on uusittu, kokonaisilme on rakennusaikakauden mukainen. Pihassa on erityisen hieno petäjä.

7.4 Luetteloimattomat rakennukset

Inventoitavia kohteita oli kaikkiaan 43 kpl, joista 18 arvokkaaksi katsottua on esitelty tässä raportissa. Ohessa kuvia pois jätetyistä kohteista, jonka syynä on aina tyyliin sopimattomat muutokset rakennuksen julkisivuissa. Tällaisia ovat mm. ylisuuret kiuksit, ikkunajaoon ja ovien paikkojen muutokset ja julkisivun modernisointi, muuttunut käyttö ja rakenteeltaan sekava ympäristö.

8 Yhteenveto inventoinnista

Arvokkaimmat kulttuurimaisemat eli viljelymaisemat sijoittuvat joen pohjoisrannalle.

Kaikki kohteet on inventoitu pihapiirikokonaisuuksina tai aluekokonaisuuksina. Myös raitit ja puukujat ovat tärkeä osa viljelymaisemaa ja vanhaa maatalouskulttuuria.

Tarkistettuja kohteita oli 43 kpl, joista 18:ssä oli suojeluarvoja jäljellä. Muut oli remontoitu siten, että niiden alkuperäinen tyyli ei ollut tunnistettavissa ja pihapiirit olivat rakennuskannaltaan vajaita. Violetilla merkityt pihapiirit ovat parhaiten säilyneitä.

Ennen II maailmansotaa rakennettuja kohteita on 8 kpl ja jälleenrakennuskauden kohteita 10 kpl.

Inventoijan tekemä selvitys ja kohteiden alustava arvotus on esitetty liitekartalla.

9 Suunnittelu ja korjaussuositukset

9.1 Rakennusten ja kulttuurimiljöön suojelu

Tämä selvitys arvotuksineen hyödynnetään yleiskaavatyössä. Alavuden kaupunki tekee kohteiden arvotuksen yhdessä museoviranomaisen kanssa. Kaavassa tullaan osoittamaan suojeltavat rakennuskohteet ja arvokkaat kulttuuriympäristökokonaisuudet eriasteisilla suojelumerkinnöillä, sillä suojelumerkintä edesauttaa arvokkaan kulttuuriympäristön säilymistä. Kaavassa arvokkaaksi todettujen ja suojeltujen rakennusten on helpompi saada korjaus- ja entistämisavustuksia.

Suojelu koskee useimmissa tapauksissa pihapiirikokonaisuutta ja rakennusten ulkoasua, niiden alkuperäisten tyylipiirteiden säilyttämistä ja ennallistamista. Vähäisiä muutoksia ja korjaustoimenpiteitä on mahdollista tehdä, jos ne eivät vaikuta alentavasti rakennuskohteen kulttuurihistorialliseen arvoon.

Oleellista on jättää vanhojen rakennusten ympärille riittävästi väljyyttä, peltoa, jolloin niiden alkuperäinen tarkoitus maatilakeskuksina ja paikan henki pääsee paremmin esille.

9.2 Rakennusten korjaaminen ja ylläpito

Oleellista vanhan korjauksessa on korjaustöiden rajoittaminen vain vaurioituneisiin kohtiin, jolloin kustannukset jäävät kohtuullisiksi.

Yleiskaavaan tulee liittää suojelukohteita koskevia korjaussuosituksia ja ohjeita, joilla edistetään rakennusten ja kulttuuriympäristöarvojen säilymistä.

Peruskorjaajan kymmenen käskyä

- 1) Älä korjaa kunnossa olevaa, älä uusi korjattavissa olevaa.
- 2) Selvitä vaurion syy ja poista se. Korjaa vasta sitten, ja korjaa entiselleen.
- 3) Käytä samoja materiaaleja ja työmenetelmiä kuin korjattavassa kohteessa. Älä kokeile uutuuksilla. Uusimpien tutkimusten mukaan rakennetaan vain uusimpia taloja.
- 4) Säilytä vanha rakenne. Ellei se olisi kelvollinen, ei talostasi olisi koskaan tullut vanhaa.
- 5) Älä laajenna taloasi ennen kuin olet ottanut sen kokonaan käyttöön. Laajenna sisällä. Ellei talosi riitä sinulle, vaihda mieluummin taloa.
- 6) Useimmat vauriot johtuvat huonosta hoidosta ja väärästä korjauksesta. Älä laiminlyö huoltotöitä.
- 7) Lämpötaloudelliset korjaukset eivät saa muuttaa talon ulkonäköä ulkona tai sisällä. Vanhojen talojen kauneus on niiden herkästi tuhoutuvissa mittasuhteissa. Useimmiten riittää rakenteiden tiivistäminen ja yläpohjan lisäeristys. Villaa mieluummin ylle kuin seiiniin.
- 8) Hyväksy epäsäännöllisyyksiä. Hyväksy mutkia. Hyväksy vinoutta ja pientä epäkäytännöllisyyttä. Hyväksy tyylikerrostumia ja vanhanaikaisia ratkaisuja. Hyväksythän ryppyisen isoäitisikin.
- 9) Hylkää tyylijäljitelmät. Hylkää materiaalijäljitelmät. Hylkää omaperäiset koristeluideasi. Hylkää haaveet alkuperäistämisestä: vanha rakennus ei ole koskaan ollutkaan alkuperäinen, uusikin se on ollut vain kerran.
- 10) Jos sinulla on varaa rikkoa näitä käskyjä, sinulla on varaa rakentaa uusi mielesi mukainen talo. Kenelläkään ei ole varaa väittää, että kaksisataavuotias talo on huonosti rakennettu.

(Panu Kaila: Talotohtori)

9.3 Uudisrakentaminen suojelukohteen yhteyteen tai arvokkaaseen kulttuuriympäristöön

Uudisrakentaminen olemassa olevaan ympäristöön vanhaa miljöötä kunnioittaen on haastava tehtävä. Täydennysrakentaminen istuu miljööseen parhaiten silloin, kun eri aikakausien rakennusten väliin jätetään riittävästi tilaa tai näkösuojaa, joka voi minimissään olla esim. kuusiaita, koivukuja tai peltoaukea.

Arvokkailla aluekokonaisuuksilla avoimet peltoalueet tulisi säilyttää pääosin viljelykäytössä. Metsäsaarekkeiden sisälle ja reunalle voidaan sijoittaa uudisrakentamista, mutta ei vanhojen pihapiirien väliin tai viereen.

Alueiden ja kohteiden arvo perustuu perinteiseen maatalouden harjoittamiseen ja näkyvyyteen kyläkuvassa – pihapiirin vieressä oleva peltomaisema on kulttuuriympäristön perusta. Jos perinteinen rakenne tielinjauksineen, pelto- ja pihapiirinäkymien vuorottelu ja kyläkuvan väljyys menetetään, koko alueen luonne ja sen myötä arvo häviää.

Muallakin hyviä uuden asutuksen sijoituspaikkoja ovat peltoja ympäröivät metsäsaarekkeet, ei pääteiden varret. Uudisrakennuksen mittasuhteissa tulee ottaa huomioon ympäröivä maisema ja rakennuskanta. Hieman korkeampi kerroskorkeus ja korkea sokkeli ovat tekijöitä, jotka auttavat rakentamaan ilmeeltään perinteisen kaltaisen rakennuksen. Lisäksi on suositeltavaa käyttää harjakattoa. Mansardi- tai pulpettikattoiset rakennukset poikkeaisivat alueen perinteisestä rakentamisen tavasta liikaa.

Kapearunkoisia rakennuksia tulisi suosia. Liian leveärunkoiset rakennukset (runkosyvyys yli 9 metriä) ovat yleensä hahmoltaan raskaita, eivätkä istu perinteiseen ympäristöön. Myös liian isoja rakennuksia tulee välttää ja sijoittaa perinteiseen tapaan osa tiloista kuten harrastustilat, saunaosasto, lämpökeskus ja autotalli erilliseen piharakennukseen.

Näkyvälle paikalle raitin varteen tai peltoaukealle sekä arvokkaaksi todetun kohteen läheisyyteen rakennettaessa tulee pihapiiriä täydentävän uudisrakennuksen olla kapearunkoinen ja ulkoverhouksen tulee olla puuta. Tielle tai avoimessa maisemassa näkyvä julkisivu on tavallisesti suora ja selkeä. Ovet tulisi sijoittaa pihan puolelle, missä voi olla sisäänkäyntikuisti.

Ikkuna- ja nurkkalaudoituksissa sekä listoissa tulisi käyttää pelkistettyjä yksityiskohtia. Vanhan kopioiminen ei ole tavoitteena uudisrakennuksia suunniteltaessa. Maalina on suositeltavaa käyttää sellaista maalia, jota perinteisestikin on käytetty: esimerkiksi pellavaöljymaali tai keittomaali (punamulta). Nykyaikaisista katemateriaaleista on suositeltavinta käyttää kolmiorimakiinnitteistä bitumikattohuopaa tai konesaumattua peltiä. Ulkorakennuksissa voi bitumihuovan ohella käyttää myös perinteisiä puukattoja. Raskaita tiilikattoja tai keinotekoisia näköisiä katemateriaaleja (profiilipeltiä, palahuopakatetta ym.) olisi syytä välttää.

Vanhojen rakennusten arvo perustuu mm. niiden alkuperäisiin mittasuhteisiin, rakennusdetaljeihin ja niiden vaalimiseen. Tässä mm. alkuperäiset ikkunat, julkisivujen rimalaudoitus maalattuna punamullalla, huopakatto ja rossilattia lohkokiviperustuksella. Köynnöstyvä krassi ja pelakuu vahvistavat jälleenrakennuskauden ilmettä ja ajan henkeä.

9.4 Avustuksista

Museovirasto ja ympäristöministeriö myöntävät avustuksia rakennusten kulttuurihistoriallisten arvojen säilyttämiseen. Asuntorahaston korjausavustuksia myönnetään asumisolosuhteiden parantamiseksi. Rakennuksesta on aina laadittava *kunto- ja käyttökelpoisuusarvio sekä korjaussuunnitelma* hakemuksen liitteeksi. Jotkin kunnat voivat myöntää **korjausavustusta** mm. kuntoarvion ja korjaussuunnitelman laatimiseen. Lisätietoja saa oman kunnan viranomaisilta.

ELY-keskus myöntää **rakennusperinnön hoitoavustuksia** rakennusten omistajille, yhteisöille tai kunnille sellaisiin korjauksiin, joilla säilytetään rakennuksen kulttuurihistoriallisia arvoja. Korjauskohteen tulee olla kulttuurihistoriallisesti arvokas, kaavalla suojeltu rakennus tai maisemallisesti tai kulttuurihistoriallisesti merkittävään alueeseen kuuluva kohde. Ensisijaisia kohteita ovat valtakunnallisesti arvokkaat rakennuskohteet. Avustuksia voidaan myös myöntää kunnalle sen suorittamiin rakennussuojelukorvauksiin, kohteen hankkimiseksi kunnalle ellei suojelua muuten voida turvata, kohteiden ja niiden ympäristön kunnostamiseen sekä hoidon edellyttämiin selvityksiin ja kulttuuriympäristöohjelmiin.

Museovirasto myöntää **entistämisavustuksia** rakennussuojelulla suojeltujen tai niihin verrattavien muiden kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten entistämiseen, konservointiin tai historiallisen asun palauttamiseen.

10 Lähdeluettelo

Arkistolähteet:

Maanmittauslaitos, *vanhat peruskartat*

Alavuden kaupunki: Rakennus- ja huoneistorekisteri RAHU, rakennusluvat

Maanmittauslaitoksen maastotietokanta – pohjakartat

Kirjallisuus:

Alavuden historia, Eero Kojonen

Töysän historia, Eero Kojonen 1989

Töysän historia II, Arto Juurikko 2015

Kallenkosken kolme patruunaa, Esko Tusa 1990

Töysän kunta, Tuurin ja ympäristön yleiskaavan selostus, 26.11.2009.

Alavuden kaupungin internetsivut www.alavus.fi

Maanmittauslaitos, www.paikkatietoikkuna.fi – ortoilmakuvat

Haastattelut:

puhelinhaastattelu arkkitehti Mikko Knuuti 3.10.2016

sähköpostikysely Yrjö Paukkunen 23.9.2016 (Omistajamuutokset 1962-2016. Kallenkosken kartanon alkuperäiset arkkitehtikuvat)

Vanhat kartat:

von Rosen, vuosi 1747

Pitäjäkartta Alavus-Töysä 1840

Maanmittauslaitos, vuodet 1961 ja -81

Valokuvat:

Ilmaviistokuvat Veljekset Karhunen Oy

Riitta Yrjänheikki, syksy 2016

